

„Oh, those russians”

A könyvet a borítója miatt vettem le a könyvtár polcáról. *Vörös csillagok és medvék*. A szerző kortárs orosz nő, Jelena Csizsova. Eredetileg közgazdász volt, később, majdnem negyvenévesen lett hívatásos író. Egy tengeri hajón baleset érte Törökország partjainál. Tűz ütött ki. Amíg a kabinban várta, kimentik-e, elhatározta, hogy megváltoztatja az életét, és komolyan veszi írói hivatását. Azóta jelennek meg egyre-másra regényei. Szentpéterváron él, ott játszódik a regénye is az ötvenes években. Magyar címe *Nők férfiak nélkül*. Valóban asszonyok a szereplői. Idős nők, akik elvesztették a háborúban a férjüket, a fiaikat. Akik túléltek a blokádot, és nem haltak éhen. Semmijük nincs, csak a társbérleti szobácskáik.

A legfiatalabb társbérelő a kis faluból érkező Antonyina, akinek leányanyaként utalnak ki végre szobát az öregasszonyok között, ahová újszülött kislányával együtt költözhet a munkásszállóról. A társbérlet felbolydul a baba érkezésétől, az asszonyok együtt veszik gondjaikba a kis Szüzannocskát, amíg az anya túlóráról túlórára hajszolja magát a szovjet tervgazdaságban.

82

A „nagyik” megelevenednek a csecsemő jelenlététől. Mindent megadnak neki, amit csak tudnak. Először is elviszik a pópához megkeresztelni, legyen tisztességes, keresztény neve is, Szofja, onnantól pedig öltöztetik, sétálni viszik, tanítják, és amikor a kislány anyja, Antonyina fiatalon meghal, régi ismerősökön keresztül elintézik, hogy az állam ne vegye gondozásba a gyereket, hanem ők nevelhessék fel. Hihetetlen erejű asszonyok ezek a „nagyik”, az a fajta vénasszony mindhárom, akiről azt mondják, agyoncsapni se lehet. Minden szörnyűség ellenére, amit átéltek, teli vannak hittel, reménnyel, szeretettel (az orosz nyelvben mindhárom szó egyben női név is), a gondoskodás azonnal felébreszti bennük az erőt.

A magyar címmel szemben feminista énem berzenkedik. Azt sugallja, a nők hiányosak, megfosztották őket a legfontosabbtól, a férfitől, akinek a nő csak függvénye lehet. Az eredeti cím *Nők ideje*, sokkal erősebben sugallja ezeknek az asszonyoknak a helytállását, és az egész társadalom veszteségét, amely elvesztette a férfait. Nem értem, mi oka volt a fordítónak más címet kreálni az eredeti helyett (pedig maga is nő, Birman Erzsébet), de az is lehet, hogy a kiadó ötlete volt – úgy látszik, még sokáig fogunk küzdeni az oldalcsontereddettel.

Jelena Csizsovát 2019-ben meghurcolták, büntetőeljárását indítottak ellene egy könyve ürügyén. A leningrádi blokádról szóló családi emlékiratai kapcsán ugyanis azt állította, az egymillió civil életét (sokuk éhen halt) követelő blokádért Sztálin ugyanannyira felelős, mint Hitler. Emiatt nácinak bélyegezték, szélsőségesek égették el a könyveit. Miközben a jelenlegi orosz hatalom egyre inkább rehabilitálja Sztálint. Míg a Molotov–Ribbentrop-paktumot Gorbacsov elnöksége alatt elítélték (korábban pedig egyszerűen letagadták), most magas rangú orosz tisztviselők a szovjet diplomácia legnagyobb tetteként értékelik,

és a hétköznapi emberek között is egyre többen állítják, hogy a Sztálin ural-
kodása alatt elért szovjet sikerek igazolják az emberáldozatokat (ahol fát vág-
nak, hull a forgács – ugyebár). Hitler rossz, Sztálin jó – „Két láb rossz, négy láb
jó”. Az ukránok elleni háborúban is állítólagos fasiszták ellen kell harcolni, és
a propagandának, a remekül működő dezinformációs hálózatnak köszönhető-
en egyre többen gondolják úgy az Európai Unió egyik tagállamában, Magyar-
országon is, hogy a háborúval az oroszok csak revansot vesznek az Ukrajnában
élő kisebbség ellen szervezett pogromokért, és ha Ukrajnát felveszi az Európai
Unió, az ukránok majd eltartatják magukat vele (azaz velünk, magyarokkal)
védelmi szolgálataik fejében – hisz valamennyien születésük óta maffiózók.

Épp tegnap elegyedtem beszélgetésbe alsó szomszédommal, és most először
valahogy a beszélgetésbe kúszott a növények meg a sünök mellé a politika meg
a politikai nézeteltérés. Dermedten lestem kifelé a buborékomból (amelyben
egy ország sosem rohanhat le jogosan egy másikat), hogy mennyire magától
értetődő természetességgel mondja a kedves (nem is tanulatlan) szomszéd,
hogy ő ugyan nem foglalkozik politikával, neki ugyan nincs kiforrott vélemé-
nye, de... és szóról szóra hallottam vissza a putyini propagandát az ötvenha-
tos forradalmat leverő ukránoktól kezdve a honvédő háborújukat Ukrajnában
vívó oroszokig. És amikor visszakérdeztem, mégis honnan veszi, amiket mond,
csak vállat vont: hát beszélük.

Ilyen alattomosan kúszik vissza a sztálinizmus Oroszországba, és ilyen alat-
tomosan az orosz titkosszolgálat tevékenységének hála az egyszerű emberek
gondolataiba a nekik tetsző narratíva.

Újra és újra rácsodálkozom, hogy Oroszországban mégis, ilyen körülmények
között is képesek élni, alkotni az írók. Nem értem, hogyan.

83

A könyvet a borítója miatt vettem le a könyvtár polcáról. Messenger-üzenet-
váltások állnak rajta. A címe: *Text*. A szerző kortárs orosz: Dmitry Glukhovsky
(szokatlan módon, saját kérésére ezzel a nemzetközi átírással jelennek meg
magyarul is a könyvei), nem nő ugyan, de azért gondoltam, elolvasom. Megál-
lapítottam, hogy hihetetlenül jól ír, hogy gyilkost Raszkolnyikov óta nem sze-
rettem annyira, mint a regény főhősét, Ilját. Megdöböntő a mai orosz társada-
lom rajza, és megdöböntő az okostelefon személyiségünk lenyomatát hordozó
hatalmának bemutatása. Csak egy-két nappal a könyv elolvasása után esz-
méltem rá hétköznapi szexizmusára. (Vigyázat, spoiler!) Ilja megakadályozza
ugyan, hogy áldozata szerelme, Nyina abortuszt kövessen el, de szegény lány
ezt abban a hiszemben teszi, hogy gyermeke apja életben van, feleségül akarja
őt venni, és majd boldog családdá válnak. A regényben ez a hazugság jócsele-
kedetként tűnik fel, hisz megmenekül a magzat élete. Nincs szó arról, milyen
élete lesz Nyinának egyedülálló anyaként. Hiszen mi más feladata lehet egy
nőnek, mint anyává lenni? Hiszen miért is kéne egy nőnek tájékozott döntést
hoznia? Mit számít, hogy ő maga nem akar egyedülálló anya lenni, ezért megy
el az abortuszra, és csak akkor másítja meg a szándékát, amikor azt hiszi, a
gyerek mellett közösen dönthetnek?

Hasonlóan sematikusak a nőalakok a *Metró 2033*, *Metró 2034* és *Metró 2035*
trilógiában, (amit már tudatosan kerestem mint Glukhovsky korábbi, eddigi

leghíresebb művét). Az első részben egyetlen nő sem jut szerephez az atomháború után játszódó disztópiában, ahol csak a moszkvai metró vonalain rekedt néhány tízezer ember marad életben. Az egyes állomások külön államok, van köztük náci, kommunista és kapitalista, leképződik bennük az egész huszadik és huszonegyedik század. A második rész egyetlen női szereplője, Szása, a kamaszlány, aki a harmadik részben már prostituáltként tűnik fel a bordélyállomáson (mi más is lehetne ebben a világban?), és nem keres menekvést. A másik nő, aki felbukkan, a főhős felesége, eléggé sematikus figura marad, akinek saját jogán nem sok szerepe van, csak a férjéhez való viszonyában értelmezhető. Remélhetőleg csak a szerző személyes szalon-hímsovinizmusa látszik ebből a jelenségből, és nem általában az orosz társadalom ilyen. (Bár ebben nem vagyok olyan biztos.)

A trilógia ennek ellenére nagyon jó, egyes részeken horrorba hajlik ugyan, de a legrémesebb benne, hogy egészében nagyon is valóságos. A hatalom működését ábrázolja ijesztően hitelesen, apokaliptikus körülmények között, és az olvasó nehezen tudja eldönteni, mi szörnyűbb: a sugárzás okozta mutációk, az éhség, az örület vagy a háborúságok és szövetségek kiszámíthatatlan, kegyetlen rendszere. Nem tudtam letenni. Hetekig nem is voltam képes mászt csinálni, mint olvasni. Annyira tudni akartam, van-e kiút a moszkvai metró alagútjaiból.

Glukhovksy orosz-izraeli kettős állampolgárként 2022 óta külföldön él (ahogy emigrált Ulickaja is ugyanekkor). Az Ukrajna ellen indított „különleges katonai művelet” kapcsán nyíltan kritizálta a vezetést. 2023 nyarán távollétében nyolc év börtönbüntetésre ítélték. Reméljük, nem megy haza.

Egyre nagyobb figyelemmel követem az oroszokat. Mintha mindaz, ami velünk történik kicsiben, velük megtörténne súlyosabban. Mintha mindazt, ami velünk megtörténhet, egy torzító tükör vetítené előre. Nemrég olvastam egy cikket arról, hogyan tiltották be náluk a Parádénak nevezett Pride-ot a gyermekek védelmére hivatkozva. Hogyan ad a propaganda egyre nagyobb teret a homofóbiának. Milyen lépésekben alakult ki a jelenlegi diktatúra.

Korábban csak halvány elképzeléseim voltak arról, hogyan másolja a mi kormányunk a putyini berendezkedést, de most egyre élesebben látszik, hogy gyakorlatilag Orbán Viktor Putyin receptkönyvéből próbál sütni. Kérdés, hogy mekkora sikerrel.

Csodálom az orosz művészeket. Akik tisztán látják, miben élnek. Többüknek a háború kitérője volt az a pont, ahol már nem maradhattak tovább a hazájukban. Nem hallgathattak, és nem akarták az életüket kockáztatni a véleményükért. Ulickaját idegen ügynöknek nevezték, Glukhovskyt börtönre ítélték. Jelena Csiszova – ha jól tudom – egyelőre Péterváron él, és elcsendesedtek a körülötte forrongó indulatok. De vajon mikor tesz megint olyan kijelentést, ami miatt meghurcolják? Vajon honnan lehet tudni, melyik mondatodat fordítják ellened, ha a nyilvánosság előtt hangzottak el? Honnét lehet tudni, mikor van itt a pillanat, amikor ha az ember életben akar maradni, és nem akar csukott szájjal lapítani sem, akkor egyetlen lehetősége van: menedéket keresni egy másik országban?

Csodálom az orosz művészeket, akik képesek voltak a döntő pillanatban arra az elhatározásra jutni, hogy ha egyenes derékkal akarnak élni, és élni akarnak, akkor menniük kell. (Akinek megvan hozzá a nemzetközi hírneve, az más országban is művész marad, nem egy ismeretlen, névtelen bevándorló, az talán könnyebben jut erre). Csodálom azokat is, akik maradtak, és újra és újra próbára teszi őket a hatalom minden újabb húzása: meddig képesek vajon önmaguk maradni, megszólalni, amikor már nem hallgathatnak. Vajon tudják-e, hogy kockára teszik az egzisztenciájukat vagy az életüket is? Nem tudom, itt-hon, az én országomban ki, mikor és hogyan kerül veszélybe. Mikor égetik el a könyvét, mikor börtönzik be őt magát. Nem tudom, melyik pillanat az, amikor muszáj menekülni. Nem tudom, kik lesznek, akik felismerik ezt a pillanatot, és kik késik le. Csak figyelem az oroszokat, és próbálok tanulni tőlük.

Hargitai Miklós

Böjti szelek

Azon az áprilisi napon, amikor Magyarországon először ment 30 fok fölé a hőmérséklet (utóhatásként viharokkal, ahogyan ez mostanában nyaranta szokás, minden hóhullámnak egy-egy zivatáros vagy szélviharos időszak vet véget, aztán jön a következő kánikula meg a következő égzengés), Malagában 21 fok volt, borús idő, és az Atlanti-óceán felől fújó enyhe szél. Már-mint 21 fok volt a nap legmelegebb órájában, mert hajnalban például csak 9. Konkrétan az történt, hogy hajnali ötkor, amikor Budapestről elindult a repülő, Ferihegyen melegebb volt, mint háromnegyed kilenckor a Costa del Solon. Ez amúgy nem valamiféle anomália, április végén ez az időjárás a Földközi-tenger partján alig számít hűvösebbnek a szokásosnál. Az áprilisi magyarországi hőség – különösen úgy, hogy egy héttel korábban még fagyott – annál rendkívülibb. Illetve ezentúl valószínűleg az lesz a norma, ami rendkívülinek tűnik – az a mondás, hogy Európában a globális éghajlatváltozás a Kárpát-medencét érinti a legsúlyosabban, valami ilyesmit jelent. Hőséget, aszályt, villámárvizeket, az évszakok ritmusának felborulását.

Megjelent nemrég egy térkép arról, hogy az elmúlt tizenkét hónapban Európában hogyan alakult az átlaghőmérséklet a sokévi átlagokhoz képest. Ahol melegebb lett, azt pirossal jelölték, ahol pedig hidegebb, azt késsel. Az egész térképen összesen két kék folt volt: Izland egészen égszínké, Malaga környéke pedig világoskék, majdnem fehér. Magyarország egésze piros, bár messze nem a legpirosabb – de egy olyan térképen, amelyik a csapadékhiányt is mutatja, nagyon csúnyán festenek.

A Malaga elővárosának számító Benalmadénában nehéz eltekinteni az időjárástól. Azért is, mert errefelé ez az emberek kedvenc beszédtemája, meg azért is, mert itt a populáció a nap nagy részét a szabadban tölti, különösen